

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta
Complectens Primam Secundæ, & Secundam Secundæ Summæ
Theologiæ

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

Qvaestio C. De præceptis veteris legis, & de moralibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72759](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72759)

¶ Duodecimo, Vtrum præcepta moralia veteris legis iustificent.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur qd non omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ. Dicitur enim Eccl. 17. Addidit illis disciplinam, & legem vitæ hereditauit illos: sed disciplina diuiditur contra legem naturæ, eo quod lex naturalis non addiscitur, sed ex naturali instinctu habetur. et qd non omnia præcepta moralia sunt de lege naturæ.

¶ 1. Præ. Lex diuina perfectior est, quam lex humana: sed lex humana superaddit aliqua ad bonos mores pertinentia his, quæ sunt de lege naturæ, quod patet ex hoc, quod lex naturæ est eadem apud omnes: huiusmodi autem morum instituta sunt diuersa apud diuersos. ergo multo fortius diuina lex aliqua ad bonos mores pertinentia debuit addere supra legem naturæ.

¶ 2. Præ. Sicut ratio naturalis inducit ad aliquos bonos mores, ita & fides. unde etiam dicitur ad Gal. 3. qd fides per dilectionem operatur: sed fides non continetur sub lege naturæ, quia ea quæ sunt fidei, sunt supra rationem naturalem. ergo non omnia præcepta moralia legis diuinæ pertinent ad legem naturæ.

SED CONTRA est, quod dicit Apost. Rom. 2. Quod gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: quod oportet intelligi de his, quæ pertinent ad bonos mores. ergo omnia moralia præcepta legis sunt de lege naturæ.

RESPON. Dicendum, qd præcepta moralia a cærimonialibus, & iudicialibus sunt distincta. Moraliam enim sunt de illis quæ secundum deum ad bonos mores pertinent. Cum autem humani mores dicantur in ordine ad rationem, quæ est proprium principium humanorum actuum, illi mores dicuntur boni, qui rationi congruunt mali autem, qui a ratione discordant. Sicut autem omne iudicium rationis speculatiuæ procedit a naturali cognitione primorum principiorum: ita etiam omne iudicium rationis practiciæ procedit ex quibusdam principijs naturaliter cognitis, ut supra dictum est, ex quibus diuersimode procedi potest ad iudicandum de diuersis. Quædam enim sunt in humanis actibus adeo explicita, qd statim cum modica consideratione possunt approbari, vel reprobati per illa communia, & prima principia. Quædam vero sunt, ad quorum iudicium requiritur multa consideratio diuersarum circumstantiarum, quas considerare diligenter non est cuiuslibet, sed sapientum: sicut considerare particularès conclusiones scientiarum, non pertinet ad omnes, sed ad solos philosophos. Quædam verò sunt, ad quæ diiudicanda indiget homo adiuuari per instructionem diuinam, sicut est circa credenda. Sic igitur patet, qd cum moralia præcepta sint de his quæ pertinent ad bonos mores, hæc aut sunt quæ rationi cõueniunt: omne autem rationis humanæ iudicium aliquo modo a naturali ratione deriuatur, necesse est, qd omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ, sed diuersimode. Quædam enim sunt, quæ statim per se ratione naturali cuiuslibet hominis diiudicari esse faciendâ, vel non faciendâ: sicut, Honora patrem tuam & matrem, & Non occides. Non fursum facies, & homicidium, sunt absolute de lege naturæ. Quædam vero sunt, quæ subtiliori consideratione rationis a sapientibus iudicantur esse obseruanda: & ista sic sunt de lege naturæ, ut tñ

indigeant disciplina, qua minores a sapientioribus instruantur, sicut illud. Coram cano capite confurge: & Honora personam senis, & alia huiusmodi. Quædam vero sunt, ad quæ iudicanda ratio humana indiget instructione diuina, per quam erudimur de diuinis: sicut est illud, Non facies tibi sculpsile, neque oem similitudinem: Non assumes nomē Dei tui in vanū. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS II.

Vtrum præcepta moralis legis sint de omnibus actibus virtutum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, qd præcepta moralia legis non sint de omnibus actibus virtutum. Obseruatio enim præceptorum veteris legis iustificatio nominatur, secundum illud psalm. 118. Iustificaciones tuas custodiā: sed iustificatio est executio iustitiæ. ergo præcepta moralia non sunt nisi de actibus iustitiæ.

¶ 1. Præ. Id quod cadit sub præcepto, habet rationem debiti: sed ratio debiti non pertinet ad alias virtutes, nisi ad solam iustitiam, cuius proprius actus est reddere unicuique debitum. ergo præcepta legis moralia non sunt de actibus aliarum virtutum, sed solum de actibus iustitiæ.

¶ 2. Præ. Omnis lex ponitur propter bonum commune, ut dicitur Isido. sed inter virtutes sola iustitia respicit bonum commune, ut Philo sophus dicit in 5. Ethico. ergo præcepta moralia sunt solum de actibus iustitiæ.

SED CONTRA est, quod Ambr. dicit, qd peccatum est transgressio legis diuinæ, & celestium inobedientiarum mandatorum: sed peccata contrariantur omnibus actibus virtutum. ergo lex diuina habet ordinare de actibus omnium virtutum.

RESPON. Dicendum, qd cum præcepta legis ordinentur ad bonum commune, sicut supra habitum est, necesse est, qd præcepta legis diuersificentur secundum diuersos modos communitalium. Vnde de Philo. * in sua politica docet, qd alias leges oportet statuere in ciuitate, quæ regitur rege, & alias in ea, quæ regitur per populū, vel per aliquos potentes de ciuitate. Est autem alius modus communitalium, ad quæ ordinatur lex humana, & ad quæ ordinatur lex diuina. Lex enim humana ordinatur ad communitalium ciuilem, quæ est hominum adinuicem. Homines autem ordinantur adinuicem per exteriores actus, quibus homines sibi inuicem comunicant: huiusmodi autem comunicatio pertinet ad

¶ Super Questio 100. Articulum secundum.

IN articulo 2. eiusdem questionis not. differētiās duas in litera inter legem humanam & diuinam, quo ad disponendum de omnium virtutum actibus ex substantiali eorum diuersitate illatas. Prima est, quia lex humana disponit de sola iustitia formaliter: de aliis autem virtutibus, ut induunt rationem iustitiæ. Lex autem diuina disponit de omnibus virtutibus absolute. Et ratio huius est, quia illa attendit rationem debiti respectu communis boni: ita autem attendit rationem cõmunitatis ad Deū. Cõmunitio autem ad Deum omni virtute absolute sumpta fit: quia bene disponitur mens secundum suam totam latitudinem. Secunda est, quod, quia inficari non potest, quin omnis ad aliquam debiti rationem non severtat (quia nisi debitum esset, aut fieret lege positum, sub lege non caderet) lex humana ratione debiti proprie dicti respicit: lex autem diuina ratione debiti metaphorice, vel debiti obedientiæ.

¶ Quod si non penetras. scito, quod ista triplex debiti ratio se habet, qd debitum obedientiæ est commune omni legi, & cõsurgit ex ratione principantis, & subditi. Et de tali debito non est sermo, cū queritur sub qua ratione actus virtutum cedant sub lege: quia debitum obedientiæ non ponit i actibus ratione, quia ordinatur in finem legis, sed obligationem ad exequendum lege positam. Debitum autem inferiorum ad superius in eodem

lib. 5. Erymo. cap. 21. ca. 1. & 2. & 31. to. 5.

In lib. de partibus rad. ca. 8. articulo 4. mo. 4.

q. 90. art. 2.

li. 3. et 56. & 9. tomo 5.

eodē homine, quod metaphorice debitu dicitur, iustitiā proprie dictam non fundat, ut ex 5. Ethic. habetur. Debitum demū proprie dictum unius hominis ad alterum, & ad commune bonum ad iustitiam proprie dictā, spectat. Et propterea lex humana, q̄ debiti proprie dicti rationem dirigit, nullius virtutis actus nisi sub ratione iustitiæ imperat, lex autem diuina quæ totum hominem facit secundum seipsum, quia secundum seipsum iustificat Deo, omnium virtutum actus ordinat absolute sub ratione debiti metaphorice, & concurrente communissimo debito obedientiæ, ut obligante ad parendum: & propterea in littera veriusque auctor meminit in responsionibus argumentorū.

Et scito, quod in eisdem responsionibus, nomine, Rationis, auctor intendit supremum in homine: nomine uero Virtutum inferiorū, reliqua quæ sunt hominis, ut responsio ad primum iuncta responsioni ad secundum aperit: oportet enim supremæ regulæ consonare reliqua.

Super Questionis centesima Articuli tertium.

Articulum tertium eiusdem q. 100. si non plene discernis, vide articulum vndecimū eiusdem, & intelliges differentiam inter prima principia moralia, & præcepta decalogi, quæ sunt prima legis elementa. Illa enim statim notis terminis ex natura, vel fide insula cognoscimus: ista autē statim ex primis prædictis cognoscimus: & propterea illa Deum per naturam, vel fidem dicitur indidisse, vel insudisse: ista autem per nos ipsos, tanquam a Deo proposita mediantribus illis cognoscere: reliqua autē p̄ instructionem humanā diligenti inuestigatione, aut disciplina.

Cap. 1. circa med. & deinceps 1.5.

Cap. ult. to mo 5.

Infar. 11: Et 2. 2. q. 112. ar. 6. & 9. ad 2. Et 3. dist. 37. artic. 2. q. 1. cor. 8. 3. per totū. Et mal. q. 14. ar. 2. ad 14. Et quol. 7. ar. 17. ad 8.

ratione iustitiæ, quæ est proprie directiua cōmunitatis humanæ. & ideo lex humana nō proponit præcepta nisi de actibus iustitiæ, & si præcipiat actus aliarum virtutum, hoc non est nisi in quantum assumunt rationem iustitiæ, ut patet per *Philosophum in 5. Ethic. Sed cōitas, ad quā ordinat lex diuina, est hominum ad Deū vel in præsentī, vel ī fututa uita: & ideo lex diuina præcepta proponit de oībus illis, p̄ quæ homines bene ordinentur ad cōiocationem cum Deo. Homo autē Deo coniungitur ratione, siue mente, in qua est Dei imago: & ideo lex diuina præcepta p̄ponit de omnibus illis, per quæ ratio hominis bene ordinata est: hoc autem contingit per actus omnium virtutum. Nam virtutes intellectuales ordinat bene actus rationis in seipsis: virtutes autē morales ordinat bene actus rationis circa interiores passiones, & exteriores operationes. Et ideo manifestum est, q̄ lex diuina cōuenienter proponit præcepta de actibus omnium virtutum: ita tamen q̄ quædam, sine quibus ordo virtutis, qui est ordo rationis, obseruari non potest, cadunt sub obligatione præcepti: quædam uero, quæ pertinent ad bene esse virtutis perfectæ, cadunt sub admonitione consilii.

AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ adimpletio mandatorum legis est quæ sunt de actibus aliarum virtutū, habet rationem iustificationis, in quantum iustum est ut homo obediat Deo, vel etiā in quantum iustum est, q̄ omnia quæ sūt hominis, rationi subdantur.

AD SECVDVM dicendum, q̄ iustitia proprie dicta attendit debitum unius hominis ad aliū: sed in omnibus alijs virtutibus attenditur debitum inferiorum virtutum ad rationem, & secundum rationem huius debiti *Philosophus assignat in 5. Ethic. quandam iustitiam metaphoricam.

AD TERTIVM patet responsio per ea quæ dicta sunt de diuersitate communitatis.

ARTICVLVS III.

Vtrum omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem præcepta decalogi.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q̄ non omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem præcepta decalogi. Prima. n. & principalia legis præcepta sūt. Diliges Dominum Deū tuum: & diliges proximum tuū.

vt habetur Matth. 22. sed ista duo non continent in præceptis decalogi. ergo nō omnia præcepta moralia continentur in præceptis decalogi.

¶ 2. Præcepta moralia non reducuntur ad decem præcepta decalogi, sed potius econuerso: decem præcepta decalogi est vnum ceremoniale. 10. vt diem Sabbathi sanctifices. ergo præcepta moralia nō reducuntur ad omnia præcepta decalogi.

¶ 3. Præcepta moralia sunt de omnibus virtutibus: sed inter præcepta decalogi sola præcepta pertinentia ad actus iustitiæ, & discurrentia per singula. ergo præcepta decalogi continent omnia præcepta moralia.

SED CONTRA est, quod Matth. 5. super Beati estis cum maledixerint & c. dicit * q̄ p̄ ses decem præcepta proponens, postea per se explicat. ergo omnia præcepta legis sunt partes præceptorum decalogi.

RESPON. Dicendum, q̄ præcepta decalogi & præceptis legis differunt in hoc, q̄ præcepta decalogi per seipsum Deus dicitur populo propositū, v̄ præcepta decalogi pertinent, quoniam homo habet p̄ seipsum a Deo: h̄m̄o uero sunt quæ statim ex principiis cōmunitatis primis cōfisi, possunt modica cōsideratione, & itē illa statim ex fide diuinitus insula innotescunt. Præcepta ergo decalogi non cōputantur duo præceptorum, illa sc̄ quæ sunt prima & communiorum non oportet aliquā editionem esse, nisi scripta in ratione naturali quāsi per se nota: homo nulli debet maleficere, & alia huiusmodi iterum illa, quæ per diligentē inquisitionem inueniuntur rationi cōuenire: hæc enim niunt a Deo ad populum mediāte discipulationem. Vtraq; tamen horum præceptorum cōstitutur in præceptis decalogi, sed diuersimode: quæ sunt prima, & cōmunia, continentur: quæ per sapientes cognoscuntur, cōmunitatis econuerso, sicut conclusiones in principijs.

AD PRIMVM ergo dicendū, q̄ illa duo præcepta sunt prima & cōia præcepta legis nature, quæ se nota rationi humanæ uel per naturam attendem: & ideo omnia præcepta decalogi ad illa referuntur, sicut cōclusiones ad principia cōmunitatis.

AD SECVDVM dicendum, q̄ præceptum obseruatione Sabbathi, est secundum aliquod in quantum. s. per hoc præcipitur, quod homo a tempore vacet rebus diuinis, secundum illud. Vacate, & uidete quoniam ego sum Deus: & ideo hoc inter præcepta decalogi comparatur autem quantum ad taxationem temporis, quod cōueniendū hoc est ceremoniale.

AD TERTIVM dicendum, q̄ rō debiti in virtutibus est magis latens, q̄ in iustitia. & ideo præcepta de actibus aliarum virtutum non sunt pro populo, sicut præcepta de actibus iustitiæ. & hoc actus iustitiæ specialiter cadunt sub præceptis decalogi, quæ sunt prima legis elementa.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum præcepta decalogi cōuenienter distinguantur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q̄ inconuenienter præcepta decalogi distinguantur.

ex
ri
pu
u
pu
ri
pu
no
q
q
in
no
m
la
no
ce
d
d
fi
t
g
f
t
co
fi
d
p
in
lo
g
r
in
1.67. in
168.
u
I
r
n
e
n
n
D
C
O
T
f
e
tu
ch
fal
cep
gi
ne
pō
tur
nu
Or
nar
Sec
uen
tur
ro
uel
cul
Ex
pro
le.

Latria enim est alia uirtus a fide, sed praecepta dantur de actib. uirtutum. & hoc quod dicitur in principio decalogi, Non habebis Deos alienos coram me, pertinet ad fidem. quod autem subditur, Non facies sculptile &c. pertinet ad latriam. ergo sunt duo praecepta, & non unum, sicut Aug. dicit.

¶ 2 Præcepta affirmatiua in lege distinguuntur a negatiuis, sicut, Honora patrem & matrem: &c. Non occides: sed hoc quod dicitur, Ego sum Dominus Deus tuus, est affirmatiuum: quod autem subditur, Non habebis Deos alie-

nos coram me, est negatiuum, ergo sunt duo praecepta, & non continentur sub uno, ut Aug. stinus ponit.

¶ 3 Præterea. Apostolus ad Ro. 7. dicit. Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. & sic uidetur quod hoc praeceptum, Non concupisces, sit unum praeceptum. non ergo debuit distinguui in duo.

SEDCONTRA est auctoritas Aug. ubi ponit tria praecepta pertinentia ad Deum, & septem ad proximum.

RESPON. dicendum, quod praecepta decalogi diuersimode a diuersis distinguuntur. Esitius enim Leuit. 26. super illud, Decem mulieres in uno clibano coquunt panes, dicit, praeceptum de obseruatione sabbathi non esse de decem praeceptis, quia non est obseruandum secundum literam secundum omnem tempus. Distinguit tamen quatuor praecepta pertinentia ad Deum ut primum sit. Ego sum Dominus Deus tuus. secundum sit. Non habebis Deos alienos coram me. & sic etiam distinguit haec duo Hiero. Olee. 10. super illud, Propter duas iniquitates tuas. Tertium uero praeceptum esse dicit, Non facies tibi sculptile. Quartum uero, Non assumes nomen Dei tui in uanum. Pertinentia uero ad proximum dicit esse sex, ut primum sit, Honora patrem & matrem tuam. Secundum, Non occides. Tertium, Non moechaberis. Quartum, Non furtum facies. Quintum, Non falsum testimonium dices. Sextum, Non concupisces.

Sed primò hoc uidetur inconueniens, quod praeceptum de obseruatione sabbathi praeceptis decalogi interponatur, si nullo modo ad decalogum pertinet. Secundò, quia cum scriptum sit Matt. 7. Nemo potest duobus dominis seruire, eiusdem rationis esse uidetur, & sub eodem praecepto cadere, Ego sum Dominus Deus tuus; & Non habebis Deos alienos. Vñ Origenes distinguens etiam quatuor praecepta ordinantia ad Deum, ponit ista duo pro uno praecepto. Secundum uero ponit, Non facies sculptile. Tertium uero, Non assumes nomen Dei tui in uanum. Quartum, Memento ut diem sabbathi sanctifices. Alia uero sex ponit sicut Esitius. Sed quia facere sculptile, uel similitudinem non est prohibitum, nisi secundum hoc ut non colantur pro diis, nam in tabernaculo Deus praecepit fieri imaginem Seraphim, ut dicit Exod. 25. conuenientius Aug. ponit sub uno praecepto. Non habebis Deos alienos. & Non facies sculptile. Similiter et concupiscentia uxoris alienae ad com-

misionem, pertinet ad concupiscentiam carnis. Concupiscentia autem aliarum rerum, quae desideratur ad possidendum, pertinet ad concupiscentiam oculorum. Unde etiam Aug. ponit duo praecepta de non concupiscendo rem alienam, & uxorem alienam, & sic ponit tria praecepta in ordine ad Deum, & septem in ordine ad proximum. & hoc melius est:

AD PRIMUM ergo dicendum, quod latria non est nisi quaedam protestatio fidei: unde non sunt alia praecepta danda de latria, & alia de fide. potius tamen sunt aliqua praecepta danda de latria quam de fide, quia praeceptum fidei praesupponitur, & praecepta decalogi, sicut praeceptum dilectionis. Sicut enim prima praecepta communia legis naturae sunt per se nota habenti rationem naturalem, & promulgatione non indigent, ita etiam & hoc, quod est credere in Deum, est primum & per se notum ei qui habet fidem. Accedent enim ad Deum oportet credere, quia est, ut dicitur ad Hebr. 11. & ideo non indiget alia promulgatione, nisi in infusione.

AD SECUNDUM dicendum, quod praecepta affirmatiua distinguuntur a negatiuis, quando unum non comprehenditur in alio, sicut in honoratione parentum non includitur, quod nullus homo occidatur, nec econuerso, & propter hoc dantur diuersa praecepta super hoc. Sed quando affirmatiuum comprehenditur sub negatiuo, uel econuerso, non dantur super hoc diuersa praecepta, sicut non datur aliud praeceptum de hoc quod est, Non furtum facies, & de hoc, quod est conseruare rem alienam, uel restituere eam. & eadem ratione non sunt diuersa praecepta de credendo in Deum, & de hoc, quod non credatur in alienos Deos.

AD TERTIUM dicendum, quod omnis concupiscentia conuenit in una communi ratione: & ideo Apostolus singulariter de mandato concupiscendi loquitur. Quia tamen in speciali diuersa sunt rationes concupiscendi, ideo Aug. distinguit diuersa praecepta de non concupiscendo: differunt enim specie concupiscentiae secundum diuersitatem actionum, uel concupiscibilium, ut Phil. dicit in 10. Eth.

ARTICVLVS V.

Utrum praecepta decalogi conuenienter enumerentur.

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur, quod inconuenienter praecepta decalogi enumerentur. Peccatum enim, ut Amb. dicit, est transgressio legis diuinae, & celestium inobedientia mandatorum: sed peccata distinguuntur per hoc, quod homo peccat uel in Deum, uel in proximum, uel in seipsum. Cum igitur in praeceptis decalogi non ponantur aliqua praecepta ordinantia hominem ad seipsum, sed solum ordinantia ipsum ad Deum & proximum, uidetur quod insufficienter sit enumeratio preceptorum decalogi.

¶ 2 Præterea. Sicut ad cultum Dei pertinebat obseruatio sabbathi, ita et obseruatio aliarum solennitatum, & immolatio sacrificiorum: sed inter praecepta decalogi est unum pertinens ad obseruantiam sabbathi. ergo et debent esse aliqua

Prima Secundae S. Thome.

Super Questionis centesima articulum quinquagesimum.

In articulo eiusdem quaest. nota, quod illa uerba litera, In sabbathi sanctificatione, secundum quod est morale praeceptum, praecipitur quies cordis in Deum: intelliguntur quoque ad finem praecepti, non autem quod ad rem praeceptam. Quies enim cordis in Deum per gratiam, & uocationem interiori ad Deum, est finis illius praecepti, ut est morale: quoniam ad hoc ratio dicitur tempus aliquod eximendum ab aliis operibus impediens. Et quod haec sit mens auctoris, non solum ex quaest. 122. artic. 4. 22. sed ex dictis in hac quaest. patet. quod charitas est finis praeceptorum decalogi, & non spectat ad ea.

EE Et

q. 71. in exo. tom. 4.

q. 71. in exo. tom. 4.

Cap. 3. a me. tom. 4.

q. di. 37. ar. 2. 32. & 3. contra car. 12. si ne, & 124. Ambr. in lib. de para. c. 8. an med. 10. 4.

excludit fidei, & charitatis actus a praeceptis decalogi: quonia uult ea pertinere ad principia praeceptorum decalogi, sicut p principia naturaliter nota. Et de charitate quidem patet ex eo, quod fides praecepti est charitas. ad Tim. 1. de fide autem ad Hebr. 11. Accedentem ad Deum. Sec. Ratio in littera affertur, quia non egent alia promulgatione, sed ex ipsa natura, uel infusione allunt. Secundo, quod licet praecepta non sint distinguenda secundum distinctionem fidei a latria, aut eorum, sunt tamen distinguenda penes diuersa pertinentia ad latriam, seu religionem, quia ita est pars uultus, & spectat ad ipsi decalogum, unde tria prima praecepta decalogi de actibus religionis sunt, & propterea auctor hoc dixit in littera.

on conuenienter enumerentur. Peccatum enim, ut Amb. dicit, est transgressio legis diuinae, & celestium inobedientia mandatorum: sed peccata distinguuntur per hoc, quod homo peccat uel in Deum, uel in proximum, uel in seipsum. Cum igitur in praeceptis decalogi non ponantur aliqua praecepta ordinantia hominem ad seipsum, sed solum ordinantia ipsum ad Deum & proximum, uidetur quod insufficienter sit enumeratio preceptorum decalogi. ¶ 2 Præterea. Sicut ad cultum Dei pertinebat obseruatio sabbathi, ita et obseruatio aliarum solennitatum, & immolatio sacrificiorum: sed inter praecepta decalogi est unum pertinens ad obseruantiam sabbathi. ergo et debent esse aliqua

Et hinc habes, quod contritio peccatorum mortalium prius non contritorum, non est in præcepto sanctificationis sabbathi, ut morale est, nisi ut finis præcepti.

pertinentia ad alias solennitates, & ad ritum sacrificiorum.

¶ 3 Præ. Sicut contra Deum peccare contingit periurando, ita et blasphemando, uel alias contra doctrinam diuinam mentiendo: sed ponitur unum præceptum prohibens periurium, cum dicitur, Non assumes nomen Dei tui in vanum. ergo peccatum blasphemiae, & falsæ doctrinæ debent ali quo præcepto decalogi prohiberi.

¶ 4 Præ. Sicut homo naturalem dilectionem habet ad parentes, ita etiam ad filios. mandatum etiam charitatis ad omnes proximos extenditur: sed præcepta decalogi ordinantur ad charitatem, secundum illud 1. Timo. 1. Finis præcepti charitas est. ergo sicut ponitur quoddam præceptum pertinens ad parentes, ita etiam debuerunt poni aliqua præcepta pertinentia ad filios, & alios proximos.

¶ 5 Præ. In quolibet genere peccati contingit peccare corde & opere. sed in quibusdam generibus peccatorum, scilicet in furto, & adulterio seorsum prohibetur peccatum operis, cum dicitur; Non moechaberis, Non furtum facies, & seorsum peccatum cordis, cum dicitur: Non concupisces uxorem proximi tui, & Non concupisces domum proximi tui, ergo etiam idem debuit poni in peccato homicidii, & falsi testimonii.

¶ 6 Præ. Sicut contingit peccatum provenire ex inordinatione concupiscibilis, ita etiam ex inordinatione irascibilis: sed quibusdam præceptis prohibetur inordinata concupiscentia, cum dicitur: Non concupisces. ergo etiam aliqua præcepta in decalogo debuerunt poni, per quæ prohiberetur inordinatio irascibilis. non ergo uidetur, quod conuenienter decem præcepta decalogi enumerentur.

SED CONTRA est, quod dicitur Deut. 4. Ostendit vobis pactum suum, quod præcepit, ut faceretis, & decem verba, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis.

ar. 2. huius q.

RESPON. Dicendum, quod sicut supra dictum est, sicut præcepta legis humanæ ordinant hominem ad quandam communitatem humanam, ita præcepta legis diuinæ ordinant hominem ad quandam cõitatem, seu republicam hominum sub Deo. Ad hoc autem quod aliquis in aliqua cõitate bene commoretur, duo requiruntur, quorum primus est, ut bene se habeat ad eum, qui præest cõmunitati. Aliud autem est, ut homo bene se habeat ad alios cõitatis consocios, & participes. Oportet igitur, quod in lege diuina primo ferantur quædam præcepta ordinantia hominem ad Deum, & inde alia quædam præcepta ordinantia hominem ad alios proximos simul conuenientes sub Deo. Principi autem cõitatis tria debet homo, primo fidelitatem, secundo reuerentiã, tertio famulatum. Fidelitas quidem ad dominum in hoc consistit, ut honorem principatus ad alium non deferat, & quantum ad hoc accipitur primus præceptum cum dicitur: Non habebis Deos alienos. Reuerentia autem ad dominum requiritur, ut nihil inuriosum in eum committatur. & quantum ad hoc accipitur secundum præceptum, quod est; Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. Famulatus autem debetur domino in recompensationem beneficiorum, quæ ab ipso recipiunt subditi. Et ad hoc pertinet tertium præceptum de sanctificatione sabbathi in memoriam creationis rerum. Ad proximos autem alius quis bene se habet & specialiter, & generaliter. Specialiter quidem quantum ad illos, quorum est debitor, ut eis debitum reddat. & quantum ad hoc ac-

cipitur præceptum de honoratione parentum. generaliter autem quantum ad omnes, ut nulli in mentem inferatur neque opere, neque ore in corde. Opere quidem inferitur nocuumen proximo, quandoque quidem in propriam personam quantum ad consilientiam personæ, & hoc prohibetur per hoc quod dicitur: Non occides. Quæ autem in personam coniunctam, quantum ad propagationem proles, & hoc prohibetur cum dicitur: Non machaberis. Quandoque autem in re personam, quæ ordinatur ad utrumque, & quantum ad hoc dicitur: Non furtum facies. Nocuumen autem in re prohibetur, cum dicitur: Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Nocuumen autem cordis prohibetur, cum dicitur: Non concupisces. Et secundum hanc etiam differentiam potest distingui tria præcepta ordinantia in Deum, quorum primus pertinet ad opus, ut ibi dicitur: Non in sculpsile. Secundum ad os, unde dicitur: Non assumes nomen Dei tui in vanum. Tertium pertinet ad eorum, quia in sanctificatione sabbathi, secundo quod est morale præceptum, præcipitur quiescere in Deum. Vel secundum Augustinum per primum præceptum reuerentem unitate primi principis, per secundum ueritatem diuinam, per tertium eius bonitatem qua sanctificamur, & in qua quiescimus licet in illa.

H AD PRIMUM ergo potest responderi dupliciter. Primum quidem, quia præcepta decalogi referuntur ad præcepta dilectionis. Fuit autem dandum præceptum homini de dilectione Dei & proximi quantum ad hoc, lex naturalis obcurata erroribus peccatorum, non autem quantum ad dilectionem sui ipsius, quia quantum ad hoc, lex naturalis uigebat, uel quia etiam dilectio sui ipsius includitur in dilectione Dei & proximi. In hoc enim licet uerè se diligit, quod se ordinat in Deum, & in præceptis decalogi ponuntur solum præcepta pertinentia ad proximum, & ad Deum. Alteri dicitur, quod præcepta decalogi sunt illa, quæ immo populis recipiunt a Deo, unde dicitur Deut. 10. Scripsit autem in duabus tabulis iuxta id quod prius scripsit, uerba decem, quæ locutus est ad uos Dominus. unde omnia præcepta decalogi talia esse, quæ statim in populo cadere possunt, præceptum autem habet rationem debiti. Quod autem homo ex necessitate debeat aliquid Deo, uel proximo, hoc de facili dicitur in conceptione hominis, & præcipue si debeat quod aliquid ex necessitate sit debitum hominibus, quæ pertinent ad seipsum, & non ad alium, non ita in promptu apparet. Videtur enim per aspectum, quod quilibet sit liber in his quæ ad seipsum pertinent; & ideo præcepta, quibus prohibentur ordinationes hominis ad seipsum perueniunt ad populum mediante instructione sapientum, non pertinent ad decalogum.

K AD SECUNDUM dicendum, quod omnia iuramentum legis ueteris sunt instituta in commemorationem alicuius diuini beneficii uel promissi commemorati, uel futuri præfigurati, & licet propter hoc omnia sacrificia offererentur, tamen omnia autem beneficia Dei commemorantur, primum & præcipuum erat beneficium creationis, quod commemoratur in sanctificatione sabbathi. Unde Exo. 20. pro ratione huius præcepti ponitur, quod dicitur: Quia in sex diebus fecit Deus cælum & terram & cetera. Iste autem futurus beneficium, quæ erant præfiguranda, primum & finale erat quies mensis in Deo, uel in gratia uel in futuro per gloriam, quæ est figuranda per obseruantiam sabbathi. Unde dicitur Isa. 58. Si seruaueritis sabbatum, &

A sabbartho pedem tuam, facere voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaveris sabbarthum delicatum, & sanctum Domini gloriosum. Hæc enim beneficia primo & principaliter sunt in merte hominum, maxime fidelium: alia verò solennitates celebrantur propter aliqua particularia beneficia temporaliter transeuntia, sicut celebratio Phasæ, propter beneficiū præteritæ liberationis ex Aegypto, & propter futurâ passionem Christi quæ temporaliter transiit, inducens nos in quiete sabbarthi spiritualis. & ideo prætermisimus omnibus alijs solennitatibus & sacrificijs, de solo sabbartho fiebat mentio inter præcepta decalogi.

AD TERTIUM dicendū, quod sicut Apostolus dicit ad Heb. 6. Homines per maiorem se iurant, & ois controuersie eorum finis ad confirmationē est iuramentum: & ideo quia iuramentū est omnibus cōmune, propter hoc prohibitio inordinationis circa iuramentum, specialiter præcepto decalogi prohibetur. Peccatū verò falsæ doctrinæ nō pertinet nisi ad paucos: unde nō oportebat, ut de hoc fieret mētio inter præcepta decalogi, quāuis etiā quantū ad aliquem intellectū, in hoc quod dicitur: Non assumes nomē Dei tui in vanum, prohiberetur falsitas doctrine, vna enim glossa exponit, Nō dices Christū esse creaturā.

AD QUARTUM dicendū, quod statim ratio naturalis homini dicit, quod nulli iniuriam faciat: & ideo præcepta decalogi prohibentia nō cumentū, extendunt se ad omnes. Sed ratio naturalis non statim dicit, quod aliquid sit pro alio faciendū, nisi cui homo aliqd debet. Debitum autē filij ad patrem adeo est manifestū, quod nulla tergiversatione potest negari, eo quod pater est principium generationis & esse, & insuper educationis & doctrine: & ideo nō ponitur sub præcepto decalogi, ut aliquod beneficiū, vel obsequiū alicui impendatur, nisi parentibus: parentes autem non videntur esse debitores filijs propter aliqua beneficia suscepta, sed potius econuerso. Filius etiā est aliquid patris, & patres amant filios ut aliquid ipsorum, sicut dicit * Philosophus in 8. Ethic. Unde eisdē rationibus non ponuntur aliqua præcepta decalogi pertinentia ad amorem filiorum, sicut neque etiam aliqua ordinantia hominem ad seipsum.

AD QUINTUM dicendū, quod delectatio adulterij, & vitilitas duitiarum sunt propter seipsa appetibilia, in quantum habent rationem boni delectabilis, vel vitii: & propter hoc oportuit in eis prohiberi non solum opus, sed etiam concupiscentiam. Sed homicidium & falsitas sunt secundum seipsa horribilia, quia proximus & veritas naturaliter amantur, & nō desiderantur nisi propter aliud: & ideo non oportuit circa peccatum homicidij, & falsi testimonij, prohibere peccatum cordis, sed solum operis.

AD SEXTUM dicendū, quod sicut * supra dictū est, omnes passionēs irascibilis deriuantur a passionibus concupiscentibus: & ideo in præceptis decalogi, quæ sunt quasi prima elementa legis, non erat mentio faciendā de passionibus irascibilis, sed solum de passionibus concupiscentibus.

A decalogi. Dilectio enim proximi videtur esse præuia ad dilectionē Dei, quia proximus est nobis magis notus quā Deus, secundum illud. 1. Ioan. 3. Qui fratrem suum quem videt, non diligit, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? sed tria prima præcepta pertinent ad dilectionem Dei, septē verò alia ad dilectionem proximi, ergo inconuenienter præcepta decalogi ordinantur.

¶ 2. Præcepta affirmatiua imperantur actus virtutum, per præcepta verò negatiua prohibentur actus vitiorum: sed secundum Boetium in cōmentato Prædicamentorum, prius sunt extirpanda vitia, quā interantur virtutes, ergo inter præcepta pertinentia ad proximum, primo ponenda fuerunt præcepta negatiua, quā affirmatiua.

¶ 3. Præcepta legis dātur de actibus hominum: sed prior est actus cordis, quod oris, vel exterioris operis, ergo inconuenienti ordine præcepta de non concupiscendo, quæ pertinent ad cor, vltimo ponuntur.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit Rom. 13. Quæ a Deo sunt, ordinata sunt: sed præcepta decalogi sunt immediate data a Deo, ut dictum est, ergo conuenientem ordinem habent.

RESPON. Dicendum, quod sicut * dictum est, præcepta decalogi dantur de his, quæ statim in proptu mens hominis suscipit. Manifestum est autem, quod tantò aliquid magis a ratione suscipitur, quantò contrarium est grauius, & magis repugnans rationi. Manifestum est autem, quod cum rationis ordo a fine incipiat, maximè est contra rationem, ut homo inordinate habeat se circa finem. Finis autē humanæ vitæ & societatis, est Deus: & ideo primo oportuit per præcepta decalogi hominem ordinare ad Deū, cum eius cōtrarium sit grauius: sicut etiam in exercitu, qui ordinatur ad ducem, sicut ad finem, primum est, quod miles subdatur duci, & huius cōtrarium est grauius: secundum verò, ut alijs coordinetur. Inter ipsa autē, per quæ ordinatur in Deū, primum occurrit, quod homo fideliter ei subdatur, nullam participationē cum inimicis habens. Secundum autem est, quod ei reuerentiam exhibeat. Tertium autem est, quod etiam famulatum impendat: manifestum est in exercitu, si miles infideliter agens, cum hoste pactum habeat, quā si aliquam irreuerentiam faciat duci: & hoc est etiam grauius, quā si in aliquo obsequio ducis deficiens inueniatur. In præceptis autem ordinantibus ad proximum, manifestum est, quod magis repugnat rationi, & grauius peccatum est, si homo non seruet ordinem debitum ad personas, quibus est magis debitor: & ideo inter præcepta ordinantia ad proximum primò ponitur præceptum pertinens ad parentes. Inter alia verò præcepta etiam apparet ordo secundum ordinem grauitatis peccatorum. Grauius est enim & magis rationi repugnans peccare opere, quā ore, & ore quā corde: & inter peccata operis grauius est homicidium, per quod tollitur vita hominis iam existentis, quā adulterium, per quod impeditur certitudo prolis nascituræ: & adulterium grauius quā furtum, quod pertinet ad bona exteriora.

AD PRIMUM ergo dicendū, quod quāuis secundum viā sensus proximus sit magis notus quā Deus, tamen dilectio Dei est ratio dilectionis proximi, ut infra patebit: & ideo præcepta ordinantia ad Deum, fuerunt præordinanda.

Prima Secunda S. Thomæ. EE 2 AD

cepta simul, & ponuntur, & præmia, & comminationes &c. ¶ Sextus articulus notandus, & nō exponendus occurrit.

arti. 7. huius quat.

ar. 3. & 5. ad 1. argu.

ARTICVLVS VI.

Utrum conuenienter ordinentur decem præcepta decalogi.

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur, quod inconuenienter ordinentur decem præcepta

¶ Super Questionis 100. Articuli quatuor, & septimum. ¶ In ar. 4. & 7. vide vigesimum caput. Exodi, ut perspicias, quid auctor allegat, an supponit: quomā ibi omnia præ-

AD SECUNDUM dicendum, quod sicut Deus est vniuersale principium essendi omnibus, ita & pater est principium quoddam essendi filio: & ideo conuenienter post precepta pertinentia ad Deum, ponitur preceptum pertinens ad parentes. Ratio autem procedit, quando affirmatiua, & negatiua pertinent ad idem genus operis, quamuis etiam & in hoc non habeat omnimodam efficaciam. Etsi enim in executione operis prius extirpanda sint vitia, quam inferenda virtutes, secundum illud Psal. 33. Declina a malo, & fac bonum. & Esa. 1. Quiescite agere peruersae, discite bene facere: tamen in cognitione prior est virtus quam peccatum, quia per rectum cognoscitur obliquum, ut dicitur in primo de Anima. Per legem autem cognitio peccati habetur, ut Rom. 5. dicitur. & secundum hoc, preceptum affirmatiuum debuisset primo poni. Sed non est ista ratio ordinis, sed quae supra posita est: quia in preceptis pertinentibus ad Deum, quae sunt primae tabulae, vitio non ponitur preceptum affirmatiuum, quia eius transgressio minorem reatum inducit.

In corp. ar.

AD TERTIUM dicendum, quod etsi peccatum cordis sit prius in executione, tamen eius prohibitio posterius cadit in ratione.

ARTICVLVS VII.

Vtrum precepta decalogi conuenienter tradantur.

3. dist. 27. ar. 2. q. 1.

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur, quod precepta decalogi inconuenienter tradantur. Precepta enim affirmatiua ordinant ad actus virtutum, precepta autem negatiua abstrahunt ab actibus vitiorum: sed circa quamlibet materiam opponuntur sibi virtutes & vitia, ergo in qualibet materia, de qua ordinat preceptum decalogi, debuit poni preceptum affirmatiuum & negatiuum, inconuenienter igitur ponuntur quaedam affirmatiua, & quaedam negatiua.

¶ 2 Præ. Hieronymus dicit, quod omnis lex ratione constat: sed omnia precepta decalogi pertinent ad legem diuinam, ergo in omnibus debuit ratio assignari, & non solum in primo, & tertio precepto.

¶ 3 Præ. Per obseruantiam preceptorum meretur aliquis premia a Deo: sed diuinae promissiones sunt de premijs preceptorum, ergo promissio debuit poni in omnibus preceptis, & non solum in primo, & quarto.

¶ 4 Præ. Lex veteris dicitur lex timoris, in quantum per comminationes poenarum inducebat ad obseruationes preceptorum: sed omnia precepta decalogi pertinent ad legem veterem, ergo in omnibus debuit poni comminatio poenae, & non solum in primo, & secundo.

¶ 5 Præ. Omnia precepta Dei sunt in memoria retinenda, dicitur enim Prover. 3. Describere ea in tabulis cordis tui, inconuenienter ergo in solo tertio precepto fit mentio de memoria, & ita videtur precepta decalogi inconuenienter tradita esse.

SED CONTRA est, quod dicitur Sap. 11. quod Deus omnia fecit in numero, pondere, & mensura, multo magis ergo in preceptis suae legis congruum modum tradendi seruauit.

RESPON. Dicendum, quod in preceptis diuinæ legis maxima sapientia cõtinetur, vnde dicitur Deuter. 4. Hæc est vestra sapientia, & intellectus coram populo. Sapientis autem est omnia debito modo, & ordine disponere: & ideo manifestum esse debet, quod precepta legis conuenienti modo sunt tradita.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod semper ad affirmationem sequitur negatio oppositi, non autem semper ad negationem vnius oppositi sequitur affirmatio alterius. Sequitur enim, si est album, non est nigrum: non tamen sequitur, si non est nigrum, est album: quia ad plurimum extendit negatio affirmatio. Et inde est etiam, quod non esse iniuria, quod pertinet ad precepta negatiua, res personarum se extendit secundum primam rationis, quam esse debitum ut alteri obsequium beneficium impendatur. Inest autem primam rationis, quod homo debitor est beneficii obsequij exhibendi illis, a quibus beneficium accepit, si nondum recompensauit. Duo sunt autem beneficij sufficienter nullus recompensare potest, scilicet Deus, & pater, ut dicitur in 8. Ethic. sola duo precepta affirmatiua ponuntur, scilicet honoratio parentum, aliud de celebratione bathi in commemorationem diuini beneficij.

AD SECUNDUM dicendum, quod illa precepta sunt pure moralia, habent manifestam rationem, de non oportuit, quod in eis aliqua ratio adderetur, sed quibusdam preceptis additur excommunicationis terminatiuum precepti moralis communis, scilicet primo precepto, Non facies sculptile. Scilicet precepto determinatur dies sabbathi: & ideo ubique oportuit rationem assignari.

AD TERTIUM dicendum, quod homines in actu suo aliquam utilitatem ordinant, in illis preceptis necesse fuit promissionem apponere, ex quibus uidebatur nulla utilitas, uel aliqua utilitas impediri. Quia uero precepta sunt iam in recedendo, ab eis non expectantur: & ideo precepto de honore parentum additur promissio. Similiter etiam in precepto de ratione idolatrie: quia per hoc uidebatur impediens utilitas, quam homines credunt se posse sequi per pactum cum demonibus initum.

AD QUARTUM dicendum, quod poenae necessariae sunt contra illos, qui sunt promissum, ut dicitur in 10. Ethic. & ideo solis preceptis additur comminatio poenarum, in quibus comminatio ad malum: erant autem homines promissum latrariam propter generalem consuetudinem. Et similiter sunt etiam homines promissum propter frequentiam iuramenti: & ideo preceptis additur comminatio.

AD QUINTUM dicendum, quod preceptum de sabbato ponitur ut commemoratiuum beneficii teriti: & ideo specialiter in eo fit mentio de memoria. Vel quia preceptum de sabbato habet ad nationem adiunctam, quae non est in lege naturalis, ideo hoc preceptum speciali admonitione innuitur.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum precepta decalogi sint dispensabilia.

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur, quod precepta decalogi sint dispensabilia. Precepta enim decalogi sunt de iure naturali: sed ius naturale in aliquibus deficit, & mirabile est, sicut & natura humana, ut Philosophus dicit in 5. Ethic. defectus autem legis in aliquibus particularibus casibus est ratio dispensandi, ut supra dictum est. ergo in preceptis decalogi potest fieri dispensatio.

omnino in dispensabilia, cuius oppositum apparet in opera Abrahæ. Probat sequens, quia conclusiones tales prius sunt secundum se ueræ, quam relate ad quemcumque intellectum, uel uoluntatem: ac per hoc noluntas diuina non potest esse recta respectu eorum uolendo opposita, & consequenter non potest dispensare.

¶ Secundò, quia lequeretur, quòd uoluntas diuina determinaretur necessario simpliciter circa aliqua uoluntaria alia a se. Tene sequela, quæ ad hæc præcepta necessaria bona, & opposita mala determinata esset, sicut intellectus ad intelligentiam ipsa necessario uera.

¶ Tertio, quia in his que præcipiuntur, non est malitia necessaria ad bonitatem ultimi finis conuertens ad ultimum finem, & similiter in his que prohibentur non est malitia necessaria ad ueritatem a fine ultimo, quin si bonum illud non esset præceptum, posset finis ultimus amari, & attingi, & si illud malum non esset prohibendum, flaret cum eo acquiescitur finis ultimi, ergo non sunt conclusiones necessariae deducitæ ex primis principis naturalibus. Hæc sunt ex quibus Scotus mouetur contra sententiam ueritatis, si quod præcepta omnia decalogi sunt conclusiones necessariae, & necessario deducitæ ex principis naturalibus: ita quòd ideo sunt præcepta, quia bona: & prohibita, quia mala, & non e conuerso.

¶ Ad primam ueritatem rationem, scilicet quia sequeretur, quòd essent indispensabilia etiam a Deo, dicitur, quòd præcepta decalogi, ut in litera dicitur, possunt dupliciter considerari: primò, secundum ordinem iustitiæ, quem continent, & sic conceditur, quòd sunt indispensabilia etiam a Deo, ut in responsione ad secundam auctoritatem probatur. Secundò, secundum applicationem ad aliquem singularem actum, & sic dicitur, quòd præcepta secundæ tabule, de quibus est questio, sunt dispensabilia a Deo, sed talis dispensatio non est relaxatio præcepti, aut declaratio illius in hoc casu, seu actu, ut Scotus arguit, sed est facere, quòd iste actus non est homicidium, qui sine hac auctoritate esset homicidium, & simile est de aliis, ut in litera dicitur in responsione ad tertium.

¶ Nec fallaris, intelligens per ordinem iustitiæ, in præceptis istis continentur rationem debiti, uel indebiti in communi: hoc enim non continentur præcepta in speciali, sed duo communia præcepta. Nulli faciendum est indebitum, & Cui libet faciendum est debitum. Sed intellige specialem rationem debiti, uel indebiti iuxta materiam subiectam. Verbi gratia. Non occides: ordo iustitiæ in hoc præcepto est, quòd non occidas hominem innocentem cum certis conditionibus requisitis; sic enim continet ordinem iustitiæ, quem Deus negare non potest. Nec unquam in ordine isto sit dispensatio: impossibile quippe est, ut actus iste scilicet occidere ex deliberatione, non se uel alium defendendo priuata auctoritate hominem innocentem, dispensationem recipiat. Sed cum Deus dispensare dicitur, ut quando præcepit Abrahamæ immolationem Isaac, non relaxauit, aut declarauit hoc præ-

ceptum; Non occides: sed fecit ut actus ille immolationis non esset homicidium, quia erat occisio imperata a suprema potestate, quia sine tali auctoritate fuisset homicidium.

¶ Et ut plenius intelligas, scito, quòd sicut hæc enunciatio, Mortui non possunt resurgere, est necessaria, & ex principis primis naturaliter notis demonstratur, & in sensu in quo fit, & concluditur, scilicet, quòd ly. potest, dicit potentiam naturalem, impossibile est, quòd aliter fit, & quando Deus resuscitat aliquem, non falsificat illam propositionem, aut excipit ab illa: sed operatur non contra, sed supra naturam. Ita in proposito hæc conclusio, Non est occidendum, in sensu in quo fit, scilicet priuata auctoritate cum cæteris conditionibus, est conclusio necessaria, & necessario conueniens ex primis principis practici per se notis: ita quòd est impossibile aliter se habere: nec Deus uaquam eam falsificat, aut ab ea excipit: sed cum iubet fieri actum, qui si ne in suo esset homicidium, adulterium, uel furtum, operari iubet non præter, aut contra præceptum, sed qua si supra illud, dum a superiori potestate actum imperatum exerceri iubet. Omnia siquidem præcepta hæc subintellectam habent hanc clausulam generalem, scilicet, quòd ex naturali mensura actus isti fiant, uel non fiant: sic enim ordinem iustitiæ in solubilem continent. Ita quòd sensus est, non esse naturali ratione committendum actum sublatum rationi homicidii, adulterii, furti &c. hoc enim est idem quòd dicere, non esse occidendum, adulterandum, furtandum: quoniam actus illi subtrahuntur ad naturalem rationem, & mensuram a qua discordant, homicidii, adulterii, furti &c. rationem induunt. Hoc autem omnino indispensabile esse constat, ut scilicet actus illi naturali ratione exerciti, homicidia, adulteria &c. non sint: quamuis fieri possint, ut actus illi diuina ratione exerciti non sint homicidia, adulteria &c. & per hoc nec peccata. Sicut enim fieri nequit, ut homo naturali ratione occidas licite: quamuis diuina potentia mortuus resurgat, & diuina ratione homo occidat licite: sed hæc non esse contraria, liquido constat, unde patet, quòd ista duo sunt simul. Præcepta decalogi sunt conclusiones necessariae ex iure nature strictissime: & ipsa sunt a Deo dispensabilia quo iam modo, uerius tamen dicuntur indispensabilia omnino, & pie exponantur auctoritates dicentes Deum in præceptis secundæ tabule, dispensare, ut dictum est.

¶ Ad secundam rationem dicitur, quòd uoluntatem diuinam determinari ad aliquid, potest intelligi dupliciter. Primò, ut determinetur ad uolendum aliquid ex se esse, uel non esse: & sic est impossibile, quòd determinetur nisi a seipso libere, & hoc determinatur in libro sententiarum, & gratis conceditur. Alio modo, ut determinetur ad rectitudinem, uel obliquitatem alicuius: & determinetur ad rectitudinem, uel obliquitatem alicuius: & sic

RESPON. Dicendum, quòd sicut supra dictum est, tunc in præceptis debet fieri dispensatio, quando occurrit aliquis particularis casus, in quo si uerbum legis obseruaretur, contrarietur intentioni legislatoris. Intentio autem legislatoris cuiuslibet ordinatur primò quidem & principaliter ad bonum commune: secundò autem ad ordinem iustitiæ & uirtutis, secundum quem bonum commune conseruatur, & ad ipsum peruenitur. Si qua ergo præcepta dentur, quæ continent ipsam conseruationem boni communis, uel ipsum ordinem iustitiæ & uirtutis, huiusmodi præcepta continent intentionem legislatoris: & ideo indispensabilia sunt, puta, si poneretur hoc præceptum in aliqua communitate, quòd nullus destrueret rempublicam, neque proderet ciuitatem hostibus, siue quòd nullus faceret aliquid iniuste, uel male, huiusmodi præcepta essent indispensabilia. Sed si aliqua alia præcepta traderentur ordinata ad ista præcepta, quibus determinatur aliqui speciales modi, in talibus præceptis dispensatio posset fieri, in quantum per omissionem huiusmodi præceptorum in aliquibus casibus non fieret præiudicium primis præceptis, quæ continent intentionem legislatoris, puta, si ad conseruationem rempublicæ statueretur in aliqua ciuitate, quòd de singulis uicis aliqui uigilaret ad custodia cui-

libilem continent. Ita quòd sensus est, non esse naturali ratione committendum actum sublatum rationi homicidii, adulterii, furti &c. hoc enim est idem quòd dicere, non esse occidendum, adulterandum, furtandum: quoniam actus illi subtrahuntur ad naturalem rationem, & mensuram a qua discordant, homicidii, adulterii, furti &c. rationem induunt. Hoc autem omnino indispensabile esse constat, ut scilicet actus illi naturali ratione exerciti, homicidia, adulteria &c. non sint: quamuis fieri possint, ut actus illi diuina ratione exerciti non sint homicidia, adulteria &c. & per hoc nec peccata. Sicut enim fieri nequit, ut homo naturali ratione occidas licite: quamuis diuina potentia mortuus resurgat, & diuina ratione homo occidat licite: sed hæc non esse contraria, liquido constat, unde patet, quòd ista duo sunt simul. Præcepta decalogi sunt conclusiones necessariae ex iure nature strictissime: & ipsa sunt a Deo dispensabilia quo iam modo, uerius tamen dicuntur indispensabilia omnino, & pie exponantur auctoritates dicentes Deum in præceptis secundæ tabule, dispensare, ut dictum est.

¶ Ad secundam rationem dicitur, quòd uoluntatem diuinam determinari ad aliquid, potest intelligi dupliciter. Primò, ut determinetur ad uolendum aliquid ex se esse, uel non esse: & sic est impossibile, quòd determinetur nisi a seipso libere, & hoc determinatur in libro sententiarum, & gratis conceditur. Alio modo, ut determinetur ad rectitudinem, uel obliquitatem alicuius: & determinetur ad rectitudinem, uel obliquitatem alicuius: & sic

¶ Nec fallaris, intelligens per ordinem iustitiæ, in præceptis istis continentur rationem debiti, uel indebiti in communi: hoc enim non continentur præcepta in speciali, sed duo communia præcepta. Nulli faciendum est indebitum, & Cui libet faciendum est debitum. Sed intellige specialem rationem debiti, uel indebiti iuxta materiam subiectam. Verbi gratia. Non occides: ordo iustitiæ in hoc præcepto est, quòd non occidas hominem innocentem cum certis conditionibus requisitis; sic enim continet ordinem iustitiæ, quem Deus negare non potest. Nec unquam in ordine isto sit dispensatio: impossibile quippe est, ut actus iste scilicet occidere ex deliberatione, non se uel alium defendendo priuata auctoritate hominem innocentem, dispensationem recipiat. Sed cum Deus dispensare dicitur, ut quando præcepit Abrahamæ immolationem Isaac, non relaxauit, aut declarauit hoc præ-

ceptum; Non occides: sed fecit ut actus ille immolationis non esset homicidium, quia erat occisio imperata a suprema potestate, quia sine tali auctoritate fuisset homicidium. ¶ Et ut plenius intelligas, scito, quòd sicut hæc enunciatio, Mortui non possunt resurgere, est necessaria, & ex principis primis naturaliter notis demonstratur, & in sensu in quo fit, & concluditur, scilicet, quòd ly. potest, dicit potentiam naturalem, impossibile est, quòd aliter fit, & quando Deus resuscitat aliquem, non falsificat illam propositionem, aut excipit ab illa: sed operatur non contra, sed supra naturam. Ita in proposito hæc conclusio, Non est occidendum, in sensu in quo fit, scilicet priuata auctoritate cum cæteris conditionibus, est conclusio necessaria, & necessario conueniens ex primis principis practici per se notis: ita quòd est impossibile aliter se habere: nec Deus uaquam eam falsificat, aut ab ea excipit: sed cum iubet fieri actum, qui si ne in suo esset homicidium, adulterium, uel furtum, operari iubet non præter, aut contra præceptum, sed qua si supra illud, dum a superiori potestate actum imperatum exerceri iubet. Omnia siquidem præcepta hæc subintellectam habent hanc clausulam generalem, scilicet, quòd ex naturali mensura actus isti fiant, uel non fiant: sic enim ordinem iustitiæ in solubilem continent. Ita quòd sensus est, non esse naturali ratione committendum actum sublatum rationi homicidii, adulterii, furti &c. hoc enim est idem quòd dicere, non esse occidendum, adulterandum, furtandum: quoniam actus illi subtrahuntur ad naturalem rationem, & mensuram a qua discordant, homicidii, adulterii, furti &c. rationem induunt. Hoc autem omnino indispensabile esse constat, ut scilicet actus illi naturali ratione exerciti, homicidia, adulteria &c. non sint: quamuis fieri possint, ut actus illi diuina ratione exerciti non sint homicidia, adulteria &c. & per hoc nec peccata. Sicut enim fieri nequit, ut homo naturali ratione occidas licite: quamuis diuina potentia mortuus resurgat, & diuina ratione homo occidat licite: sed hæc non esse contraria, liquido constat, unde patet, quòd ista duo sunt simul. Præcepta decalogi sunt conclusiones necessariae ex iure nature strictissime: & ipsa sunt a Deo dispensabilia quo iam modo, uerius tamen dicuntur indispensabilia omnino, & pie exponantur auctoritates dicentes Deum in præceptis secundæ tabule, dispensare, ut dictum est.

¶ Ad secundam rationem dicitur, quòd uoluntatem diuinam determinari ad aliquid, potest intelligi dupliciter. Primò, ut determinetur ad uolendum aliquid ex se esse, uel non esse: & sic est impossibile, quòd determinetur nisi a seipso libere, & hoc determinatur in libro sententiarum, & gratis conceditur. Alio modo, ut determinetur ad rectitudinem, uel obliquitatem alicuius: & determinetur ad rectitudinem, uel obliquitatem alicuius: & sic

Prima Secundæ S. Thomæ. EE 31 sic

q. 96. artic. 6. & q. 97. artic. 4.

D. 809.

fic respectu complexorum non inconuenit uoluntatem diuinam esse determinatam: & hoc oportet etiam ipsum Scotum, & omnes fateri, dicentes dari aliqua precepta per se bona, & prohibita per se mala, ut prima precepta iuris nature, & prima precepta decalogi. ad hec quippe non quod sint, uel non sint,

tatis obesse posset cum aliquibus dispensari propter aliquam maiorem utilitatem. Precepta autem decalogi continent ipsam intentionem legislatoris, scilicet Dei: nam precepta prime tabule, que ordinant ad Deum, continent ipsum ordinem ad bonum commune, & finale, quod Deus est. Precepta autem secundae tabule continent ordinem iustitiae inter homines obseruande, ut nulli fiat in debitum, & cuiuslibet reddatur debitum: secundum hanc enim rationem sunt intelligenda precepta decalogi: & ideo precepta decalogi sunt omnino indispensabilia.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Philosophus non loquitur de iusto naturali, quod continet ipsum ordinem iustitiae, hoc enim nunquam deficit, si iustitiam esse seruandam, sed loquitur quantum ad determinatos modos obseruationis iustitiae, qui in aliquibus fallunt.

AD SECUNDUM dicendum, quod sicut Apostolus dicit. ad Timotheum. Deus fidelis permanet, negare se ipsum non potest. Negat autem se ipsum, si ordinem suae iustitiae auferret, cum ipse sit ipsa sua iustitia. & ideo in hoc Deus dispensare non potest, ut homini liceat non ordinate se habere ad Deum, uel non subordi-nari iustitiae eius, etiam in his, secundum que homines adiuuicem ordinantur.

AD TERTIUM dicendum, quod occisio hominis prohibetur in decalogo, secundum quod habet rationem indebiti: sic enim preceptum continet ipsam rationem iustitiae. Lex autem humana hoc concedere non potest, quod licite homo indebite occidatur; sed malefactoris occidi, uel hostes reipublicae, hoc non est in debitum. unde hoc non contrariatur precepto decalogi, nec talis occisio est homicidium, quod precepto decalogi prohibetur, ut Aug. dicit in i. de libr. art. Et similiter si al-

gatur assumptum: quoniam sicut in conclusionibus est necessaria ueritas necessario connexa primo principio in istis est bonitas necessaria necessario connexa ueritati ad probationem, si ista non essent precepta, posset ueritas in uiginti ultimis finis in esse, & amari ab istis, dicitur quod

cui auferatur quod suum erat, si debitum est quod ipsum amittat, hoc non est furtum, uel rapina, quae precepto decalogi prohibentur. Et ideo quando filij Israel precepto Dei tulerunt Aegyptiorum spolia, non fuit furtum, quia hoc eis debebatur ex sententia Dei. Similiter & Abraham cum consentit occidere filium, non consentit in homicidium, quia debitum erat eum occidi per mandatum Dei, qui est dominus uitae & mortis. Ipse enim est qui poenam mortis infligit omnibus hominibus iustis, & iniustus pro peccato primi parentis: cuius sententiae si homo sit executor auctoritate diuina, non erit homicida, sicut nec Deus.

Et similiter etiam Osee accedens ad uxorem fornicariam, uel mulierem adulteram, non est moechatus, nec fornicatus: quia accessit ad eam, quae sua erat secundum mandatum diuini, qui est actor institutionis matrimonij. Sic igitur precepta ipsa decalogi quantum ad rationem iustitiae quam continent, immutabilia sunt: sed quantum ad aliquam determinationem per applicationem ad singulares actus, ut scilicet, hoc, uel illud sit homicidium, furtum, uel adulterium, aut non, hoc quidem est mutabile quandoque; sola auctoritate diuinam his licet, quae a solo Deo sunt instituta, sicut in matrimonio, & in aliis huiusmodi: quandoque etiam auctoritate humana, sicut in his quae sunt commissa hominum iurisdictioni. quantum enim ad hoc, homines gerunt uicem Dei, non autem quantum ad omnia.

AD QUARTUM dicendum, quod illa excogitatio magis fuit interpretatio precepti, quam dispensatio. Non enim intelligitur uiolare Sabbathum, qui facit opus, quod est necessarium ad salutem humanam, sicut Dominus probat Matth. 12.

tis, quoniam licet ista sint necessario conuertentia, uel ueritas, conuersio tamen, uel auersio non dependet ab illa. Et ad probationem aliunde esse potest: hec enim, ut dictum est, a posteriori uerunt, uel auerunt, ut conclusiones respectu principiorum & tamen cum his teneas, quod hec sunt adeo necessariae fini ultimo, ut salutem in preparatione animi ad hoc bona, & auersio ab his malis, inseparabilia sunt finis ultimi.

D. 518.

D. 1049.

D. 802.

2.4.10.1.

Super Questionis 100. Articulus nonum.

IN ar. 9. eisdem ceteris quæstionibus nota, quod actus interiores dupliciter sumi possunt. Primo puri, & sic non subiacent humanis legibus, & iudicijs. Secundo in actu exterioribus, & sic subiacent humanis legibus, & iudicijs. Et virtus que in litera insinuat.

ARTICVLVS. IX. Nonum.

Utrum modus virtutis cadat sub precepto legis.

AD NONVM sic proceditur.

Videtur, quod modus virtutis cadat sub precepto legis. Est enim modus virtutis, ut aliquis iuste operetur iusta, & fortiter fortia, & similiter de alijs virtutibus: sed Deuter. 16. precipitur, iuste quod iustum est, & excutequeris: ergo modus virtutis cadit sub precepto.

¶ 2. Præter illud maxime cadit sub precepto, quod est de intentione legislatoris: sed intentio legislatoris ad hoc fertur principaliter, ut homines faciat virtuosos, sicut dicitur in 2. Ethic. Virtuosus autem est virtuosus agere: ergo modus virtutis cadit sub precepto.

¶ 3. Præter. Modus virtutis proprie esse videtur, ut aliquis voluntarie & delectabiliter operetur: sed hoc cadit sub precepto legis diuinæ. dicitur enim in Psal. 7. Seruite domino in laetitia. & 2. ad Corinth. 9. Non ex tristitia, aut ex necessitate: hilariter enim dicitur diligere Deum. ubi glossa dicit, Quidquid boni facis, cum hilaritate fac, & tunc bene facis: si autem cum tristitia facis, sic directe non tu facis: ergo modus virtutis cadit sub precepto legis.

SED CONTRA. Nullus potest operari eo modo quo operatur virtuosus, nisi habeat habitum virtutis, ut patet per Philosophum in 2. & 5. Ethic. Quicumque autem transgreditur præceptum legis, meretur poenam. sequeretur ergo, quod ille, qui non habet habitum virtutis, quicquid faceret, mereretur poenam. Hoc autem est contra intentionem legis, quæ intendit hominem assuefaciendo ad bona opera inducere ad virtutem. non ergo modus virtutis cadit sub precepto.

RESPON. Dicendum, quod sicut supra dictum est, preceptum legis habet vim coactiuam. Illud ergo directe cadit sub precepto legis, ad quod lex cogit: coactio autem legis est per metum penæ, ut dicitur. 10. Ethic. Nam illud proprie cadit sub precepto legis, pro quo poena legis infligitur. Ad instituendam autem poenam aliter se habet lex diuina, & aliter lex humana, non enim poena legis infligitur, nisi pro il-

Actus, ut sunt modi, & non absolute. Et quoniam legi humane subiacet actus virtutum sub ratione iustitiae, ut supra dictum est, & ad actus iustitiae non refertur quo ad exterius forum, quia quis voluntarie, aut intentione faciat, dummodo debitum reddat, ut patet in actibus iustitiae commutatiuæ, & distributiue, nihil enim refert ad iustitiam, si mala intentione reddas mihi debitam pecuniam, vel honorem, & huiusmodi. ideo modus iste, scilicet voluntarie ex intentione finis illius virtutis operari, non cadit sub lege humana, quæ actus omnes præcipit sub ratione debiti. Vnde lex humana non puni militem in bello occidentem hostem, si ex odio, vel ob auaritiam pugnet, vel occidat, & simile est in alijs.

Ad primam autem obiectionem dicitur, quod velle occidere, potest sumi dupliciter. Primo, ut est actus voluntatis habens pro obiecto occisionem intellectam, & sic sumitur, absolute, & non est ad propositum. Secundo, ut est actus occisionis vltimus exercenda, quasi inchoans ipsam, & sic est ad propositum, & intendit litera, quod pia occisio in tali modo, scilicet voluntarie, & ex intentione existens, non cadit sub precepto homicidii, inquam est a lege humana: consequens est, quod modus iste non cadat sub lege humana, vnde nulla est discretio.

Ad secundam autem obiectionem dicitur, negando, quod lex humana inquam est coactiuam, aliter se habeat ad operantem voluntarie, & ex intentione, aliter ad operantem non voluntarie, vel non ex intentione, quia ut dictum est, ad debiti rationem respicit, ad quod non est imperitiosus sceler, vel ignoranter, sicut volendo, & intendendo, ut declaratum est.

Instantiam autem quæ afferitur de homicida ex occurrente ira, & operantibus metu, vel subito, non sunt ad propositum, quia in his non

Ad primum ergo dicendum, quod modus faciendi actum iustitiae, qui cadit sub precepto, est ut fiat aliquid secundum ordinem iuris, non autem quod fiat ex habitu iustitiae.

Ad 11. dicendum, quod intentio legislatoris est de duobus, de uno quidem ad quod intendit per precepta legis inducere, & hoc

Ad primum ergo dicendum, quod modus faciendi actum iustitiae, qui cadit sub precepto, est ut fiat aliquid secundum ordinem iuris, non autem quod fiat ex habitu iustitiae.

Ad 11. dicendum, quod intentio legislatoris est de duobus, de uno quidem ad quod intendit per precepta legis inducere, & hoc

attenditur differentia fm velle, & nō velle, intendere, & nō intendere: in omib. enim saluatur, & velle, & intendere. Sed differentia est in causa voluntarij, vel in modo, vel aliquo hu iusmodi.

In responsione ad fm in eodē artic nota has regulas, quibus toties vti oportet. Non esse idē finem præcepti, & id de quo pceptum datur: quia illud finis, hoc ad finē, qui finis pcepti nō cadit sub præcepto, ut id quod pceptum, sed vt intēntum à legiflacore quoniam ex his habes solutionē multarum quæstionum pro minus eruditus, & bonis mentibus timētibz culpam, vbi non est.

Capit. 3. in prin. 105.

Super Quæstio. 100. Arti. decimum.

IN Art. 10 eiusdē q 100. nota duo. Primò, quia author rēdit ad demonstrā dū, q modus charitatis non cadit sub aliis pceptis ideo se parationem rēporū obligantiū ad diuersa pcepta docet in rñsione ad fm. cum hac rñ separationē, quæ vt plurimū accidit, contingere potest similtas temporis, quo. s. simul teneatur ad pceptum charitatis, & ali d, & tunc seruando illud aliud, & nō pceptū charitatis, reus est omissionis istius, vt in corp art. dicitur. Secundò, quia sub pcepto charitatis cadit dilectio Dei ex toto corde, quod cōprehēdit dilectionem oīum ad Deū, ac per hoc modificationē oīum pceptorū à charitate, cōsequens est, q pro quocūq; tēpore obligat pceptū charitatis, pro eodē modo charitatis in aliis obseruādis pceptis obliget, non ex vi aliorū pceptorū, sed ex vi pcepti charitatis, ad quā non solū spectat proprius actus fm se, sed vt modus cæterorū. Et quā sub charitatis pcepto nō clauditur ordinare peccata in

Ad qd vult Deute. c. 38. 104. 6.

est virtus. Aliud autē est de quo intendit præceptum ferre, & hoc est quod ducit, vel disponit ad virtutem. s. actus virtutis. Non enim idem est finis pcepti, & id de quo præceptum datur, sicut neq; in alijs rebus idem est finis, & quod est ad finem.

AD TERTIUM dicendum, q operari sine tristitia opus virtutis, cadit sub præcepto legis diuina, quia quicumque cum tristitia operatur, non volens operatur: sed delectabiliter operari, siue cū letitia, vel hilaritate quodammodo cadit sub præcepto, scilicet secundum quod sequitur delectatio ex dilectione Dei, & proximi, quæ cadit sub pcepto. cū amor sit causa delectationis, & quodāmodo non secundum quod delectatio consequitur habitū delectatio enim operis est signum habitus generati, vt dicitur in 2. Ethic. * Potest enim aliquis actus esse delectabilis, vel propter finem, vel propter conuenientiā habitus.

ARTICVLVS X.

Vtrum modus charitatis cadat sub pcepto diuina legis.

AD DECI-MVM sic proceditur. **Vt**, q modus charitatis cadat sub pcepto diuina legis. Dicitur enim Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. ex quo videtur, quod obseruatio mandatorum sufficiat ad introducendum ad vitam: sed opera bona non sufficiunt ad introducendum in vitam, nisi ex charitate fiant. dicitur enim 1. ad Corinth. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. ergo modus charitatis est in pcepto. **¶ 2. Præter.** Ad modum charitatis proprie pertinet, ut omnia fiant propter Deū: sed istud cadit sub pcepto, dicit enim Apostolus 1. ad Corinth. 10. Omnia in gloriam Dei facite. ergo modus charitatis cadit sub pcepto. **¶ 3. Præter.** Si modus charitatis nō cadit sub pcepto, ergo aliquis potest implere pcepta legis nō habens charitatem: sed quod potest fieri sine charitate, potest fieri sine gratia, quæ semper adiuncta est charitati. ergo aliquis potest implere pcepta legis sine gratia: hoc est autem Pelagiani erroris, ut patet per Augu. * in lib. de hæresibus. ergo modus charitatis est in pcepto.

SED CONTRA est, quia quicumque non seruat pceptū peccat mortaliter: si igitur modus charitatis cadat sub pcepto, sequitur quod quicumque operatur aliquid & non ex charitate, peccet mortaliter: sed quicumque non habet charitatem, operatur nō ex charitate: ergo sequitur, quod quicumque non habet charitatem, peccet mortaliter in omni opere quod facit, quantumcunque sit de genere bonorum: quod est inconueniens.

RESPON. Dicendum, q circa hoc fuerunt cōtrariæ opinionēs. Quidam enim dixerunt absolute modum charitatis esse sub pcepto, nec est impossibile obseruare hoc pceptum charitatem non habenti, quia potest se disponere ad hoc, quod charitas ei infundatur à Deo. Nec quandoquē ut ex charitate non habens charitatem, facit aliquid de genere bonorum, peccat mortaliter: quia hoc est pceptum affirmatiuū, ut ex charitate operetur, & non obligat ad semper, sed pro tempore illo, quo aliquis habet charitatem. Alij uerò dixerunt, quod omnino modus charitatis nō cadit sub pcepto. Vtrique autem quantum ad aliquid, uerum dixerunt. Ad charitatis dupliciter considerari potest. Vno secundo modo quod est quidam actus per se, modo cadit sub pcepto legis, quod deus specialiter datur, scilicet, Diliges dominum tuum, & diliges proximum tuum, & quantum hoc, primi uerum dixerunt. Non enim est possibile hoc pceptum obseruare, quod est charitatis, quia homo potest se disponere ad charitatem habendam, & quando habuerit eam, ea uti. Alio modo, potest considerari actus charitatis, secundum quod est modus actuum uirtutum, hoc est, secundum quod actus uirtutum ordinantur ad charitatem, quæ est pcepti, ut dicitur 1. ad Timoth. 1. Dicuntur supra, * quod intentio finis est quidam modus malis superioris ordinis actus ordinati in finem: hoc modo uerum est, quod secundi dixerunt: modus charitatis non cadit sub pcepto, dictū, quod in hoc pcepto: Honora patrem non includitur, quod honoretur pater ex corde, sed solum, quod honoretur pater: unde quod honorat patrem, licet non habeat charitatem, non fit transgressor huius pcepti, et si fit transgressor pcepti, quod est de actu charitatis, perquam transgressionem meretur penam.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod Dominus non dixit, Si vis ad vitam ingredi, serua mandatum, sed serua omnia mandata: impletur etiam continetur mandatum ex dilectione proximi.

AD II. Dicendum, q sub pcepto charitatis dicitur, ut diligatur Deus ex toto corde: ad quod potest referantur in Deū: & ideo pceptum charitatis implere homo non potest, nisi sit ordinatus in Deū. Sic ergo qui honorat patrem

Deum... ribilia... illa sunt... nostra... re, & nō... culpa... bens char... hoc iplo... charitate... culdibz... toto corde... ipsum pro... ne, ac per... suus, & co... suorū oīm... aliqui... re non esse... nō oportet... res scriptu... ri, quomodo... pium imp... emnia in... Deo faciat... standum... imissum... q. 21. de... in actu... in charitate... ferus in... ar. 4. ex... ferentū... de pender... an scilicet... pro charit... datur uolū... ribilium... quod illuc... feretur.

netur ex charitate honorare, non ex vi huius pcepti, quod est, Honora parentes: sed ex vi huius pcepti, Diliges Dñm Deum tuum ex toto corde tuo. Et cum ista sint duo pcepta affirmatiua non obligantia ad semp, pnt pro diuersis tpb. obligare: & ita pnt contingere, qd aliquis implens pceptum de honoratione parentum, non tunc transgrediatur pceptum de omissione modi charitatis.

AD TERTIVM dicendū, qd observare oia pcepta legis homo non pōt, nisi impleat pceptum charitatis, qd non fit sine gratia. & ideo impossibile est qd Pelagius dixit, hominē implere legem sine gratia.

¶ Super Quaestione
100. Articulum 110
assumum.

ARTICVLVS XI.

Utrum conuenienter distinguantur
alia moralia pcepta legis
præter decalogum.

IN articulo vnde
cimo dubium oc
currit ex qd supe
rius in artic. 6. huius
questionis dictū est,
q ordō pceptorū
diuinz legis antedictū
scdm maiorem,
& minorem graui
tatem: quia quomō
aliquid mali con
trarium est grauius,
tāto magis repugnat
rationi, & oppositū
boni magis a rōne
suscipitur, vt con
sians: nunc verō mi
nora mala locantur
sub pcepto decalo
gi, & grauiora sub
pceptis adiunctis,
vt patet de blasphem
ia respectu periurij,
& de peccato cō
tra naturā, & bestialitatis
respectu adul
terij, & de rapina
respectu furti debebat
siquidē grauiora hec
vipote magis dis
sona, & conuenienter
magis suscipibilia a
ratione in pceptis
decalogi poni, & mi
nus grauiā ad hæc
reduci, si secundum
grauitatē pcepto
rum ordo est, vt au
thor docuit.

¶ Ad hoc dñ, qd ad
rationem pcepto
rum decalogi, quia
sunt: primā elemen
ta legis communia
omnibus de populo,
exigitur cōmunitas,
id est, qd sint de illis,
quæ cōmuni sin
gulis conueniunt: ita
quod principaliter
cōmuni pcepta
decalogi constituere
videntur, & inter
ipsa prima ac cōmu
nia quanto grauius,
tāto prius. Et pro
pcepta licet rapina,
bestialitas, & blas
phemia sint grauiora
quam iurij, adul
terium, & periurij:
quia tamen hæc gra
uiora non ita facile

A ret: sed pcepta moralia ex ipso dictamine naturalis rōnis efficaciam habent, & si nunq in lege statuuntur. Horum aut triplex est gradus. Nā quādā sunt cōmunissima, & adeo manifesta, qd editione nō indigēt, sicut mandata de dilectione Dei & pximi, & alia hmōi, vt * supra dictū est, qd sunt quasi fines pceptorū: vnde in eis nullus potest errare scdm iudiciū rōnis. Quædam verō sunt magis determinata, quorum rōnem statim

obiter accidit, sicut illa minus grauiā, iō illa vipote communiōra, primum locū in elemēis legis obtinuerunt, & hæc ad illa non vt grauiora, sed vt priora secundum extensionē reducantur in hoc articulo, & illa inter se scdm grauitatem ordinata sunt in arti. 6. nihil ergo contrarietatis interuenit.

art. 1. & 9. 6
q. 94. art. 4.

quilibet et popularis potest de facili videre: & tñ quia in pauciorib. circa huiusmodi contingit iudicium humanū perueri, huiusmodi editione indigent: & hæc sunt pcepta decalogi. Quādā verō sunt, quorum rō non est adeo cuiilibet manifesta, sed solum sapientib. & ista sunt pcepta moralia superaddita decalogo, tradita a Deo populo per Moysen, & A arō. Sed quia ea quæ sunt manifesta, sunt principia cognoscendi eorum, quæ non sunt manifesta, alia pcepta moralia superaddita decalogo reducuntur ad pcepta decalogi p modum cuiusdam additionis ad ipsa. Nam in primo pcepto decalogi prohibetur cultus alienorū deorū, cui superadduntur alia pcepta prohibitiua corū, quæ ordinantur in cultum idolorum, sicut habet Deut. 18. Non inueniatur in te qui lustret filium suum, aut filiam suam, ducens per ignem: nec sit maleficus, atq; incātor, nec Phytones consulat, neque diuinos, & quærat a mortuis veritatem. Secundum aut pceptum prohibet periurium: si præditur aut ei prohibitio blasphemiar, Leui. 14. & prohibitio falsæ doctrinæ, Deut. 13. Tertio verō pcepto superadduntur oia ceremonialia. Quarto aut pcepto de honore parentum superaddit pceptum de honoratione senum, scdm illud Leuit. 19. Corā cano capite consurge. & Honora pso nam senis. & vfr omnia pcepta indudentia ad reuerentiam exhibendam maiorib. vel ad beneficia exhibenda vel equalib. vel minorib. Quinto aut pcepto, quod est de prohibitione homicidij, additur prohibitio odij, & cuiuslibet violationis cōtra proximum, sicut illud Leuit. 19. Non stabis cōtra sanguinem proximi tui: & etiam prohibitio odij fratris, scdm illud: Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Pcepto autem sexto, quod est de prohibitione adulterij, superadditur pceptum de prohibitione meretricij, scdm illud Deut. 24. Non erit meretrix de filiabus Israel, neque fornicator de filiis Israel. Et iterum prohibitio vitij contra naturā, secundum illud Leuit. 18. Cum masculo non comisceberis, cum omni pecore nō coibis. Septimo autem pcepto de prohibitione furti adiungitur pceptum de prohibitione vsuræ, secundum illud Deuter. 18. Nō foeneraberis fratri tuo ad usuram: & prohibitio fraudis, secundum illud Deut. 25. Non habebis in sacco diuersa pondera. & vfr omnia, quæ ad prohibitionem calumnie, & rapinæ pertinent. Octauo verō pcepto, quod est de prohibitione falsi testimonij, additur prohibitio falsi iudicij, secundum illud Exod. 23. Nec in iudicio, plurimorum acquiesces sententiæ, vt a veritate deus: & prohibitio mendacij, sicut ibi subditur: Mendacium fugies, & prohibitio detractio nis, secundum illud Leui. 19. Non eris criminator, & futuro in populis. Alijs autem duobus pceptis

¶ 2 Præter. Pcepta moralia a iudicialib. & ceremonialib. distinguuntur, vt * dictū est: sed determinationes cōmū pceptorū moralium ptinent ad iudicialia, & ceremonialia pcepta: cōia aut pcepta moralia sub decalogo continentur, vel etiam decalogo præsupponuntur, vt * dictū est. ergo inconuenienter traduntur alia pcepta moralia præter decalogum.

¶ 3 Præter. Pcepta moralia sūt de actib. oīm virtutum, vt * supra dictū est. Sicut igitur in lege ponunt pcepta moralia pter decalogum ptinentia ad latriā, liberalitatē, & misericordiā, & castitatem: ita et debent poni aliqua pcepta ptinentia ad alias virtutes, puta, ad fortitudinē, sobrietatē, & alia hmōi, qd tñ non inuenitur. non ergo cōuenienter distinguuntur in lege alia pcepta moralia pter decalogū.

SED CONTRA est, qd in Psal. 18. dñ. Lex Dñi immaculata, cōuertens animas: sed per alia etiā moralia, quæ decalogo superadduntur, homo conseruatur absque macula peccati, & anima eius ad Deum conuertitur. ergo ad legem pertinebat etiam alia pcepta moralia tradere.

RESPON. Dicendū, qd sicut ex * dictis patet, pcepta iudicialia, & ceremonialia ex sola i. stitute vīm habent: quia anteq instituerentur, non videbant differre, vtrum sic, vel aliter fie

ret: sed pcepta moralia ex ipso dictamine naturalis rōnis efficaciam habent, & si nunq in lege statuuntur. Horum aut triplex est gradus. Nā quādā sunt cōmunissima, & adeo manifesta, qd editione nō indigēt, sicut mandata de dilectione Dei & pximi, & alia hmōi, vt * supra dictū est, qd sunt quasi fines pceptorū: vnde in eis nullus potest errare scdm iudiciū rōnis. Quædam verō sunt magis determinata, quorum rōnem statim

quilibet et popularis potest de facili videre: & tñ quia in pauciorib. circa huiusmodi contingit iudicium humanū perueri, huiusmodi editione indigent: & hæc sunt pcepta decalogi. Quādā verō sunt, quorum rō non est adeo cuiilibet manifesta, sed solum sapientib. & ista sunt pcepta moralia superaddita decalogo, tradita a Deo populo per Moysen, & A arō. Sed quia ea quæ sunt manifesta, sunt principia cognoscendi eorum, quæ non sunt manifesta, alia pcepta moralia superaddita decalogo reducuntur ad pcepta decalogi p modum cuiusdam additionis ad ipsa. Nam in primo pcepto decalogi prohibetur cultus alienorū deorū, cui superadduntur alia pcepta prohibitiua corū, quæ ordinantur in cultum idolorum, sicut habet Deut. 18. Non inueniatur in te qui lustret filium suum, aut filiam suam, ducens per ignem: nec sit maleficus, atq; incātor, nec Phytones consulat, neque diuinos, & quærat a mortuis veritatem. Secundum aut pceptum prohibet periurium: si præditur aut ei prohibitio blasphemiar, Leui. 14. & prohibitio falsæ doctrinæ, Deut. 13. Tertio verō pcepto superadduntur oia ceremonialia. Quarto aut pcepto de honore parentum superaddit pceptum de honoratione senum, scdm illud Leuit. 19. Corā cano capite consurge. & Honora pso nam senis. & vfr omnia pcepta indudentia ad reuerentiam exhibendam maiorib. vel ad beneficia exhibenda vel equalib. vel minorib. Quinto aut pcepto, quod est de prohibitione homicidij, additur prohibitio odij, & cuiuslibet violationis cōtra proximum, sicut illud Leuit. 19. Non stabis cōtra sanguinem proximi tui: & etiam prohibitio odij fratris, scdm illud: Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Pcepto autem sexto, quod est de prohibitione adulterij, superadditur pceptum de prohibitione meretricij, scdm illud Deut. 24. Non erit meretrix de filiabus Israel, neque fornicator de filiis Israel. Et iterum prohibitio vitij contra naturā, secundum illud Leuit. 18. Cum masculo non comisceberis, cum omni pecore nō coibis. Septimo autem pcepto de prohibitione furti adiungitur pceptum de prohibitione vsuræ, secundum illud Deuter. 18. Nō foeneraberis fratri tuo ad usuram: & prohibitio fraudis, secundum illud Deut. 25. Non habebis in sacco diuersa pondera. & vfr omnia, quæ ad prohibitionem calumnie, & rapinæ pertinent. Octauo verō pcepto, quod est de prohibitione falsi testimonij, additur prohibitio falsi iudicij, secundum illud Exod. 23. Nec in iudicio, plurimorum acquiesces sententiæ, vt a veritate deus: & prohibitio mendacij, sicut ibi subditur: Mendacium fugies, & prohibitio detractio nis, secundum illud Leui. 19. Non eris criminator, & futuro in populis. Alijs autem duobus pceptis

ptis nulla alia adiunguntur, quia per ea uniuersali-
ter omnia mala concupiscentia prohibetur.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod ad dilectionem
Dei & proximi ordinantur quedam precepta decalogi
secundum manifestam rationem debiti; alia vero
secundum rationem magis occultam.

AD SECUNDVM dicendum, quod precepta ceremoni-
alia, & iudicialia sunt determinatiua preceptorum
decalogi ex vi institutionis, non autem ex vi na-
turalis instinctus, sicut precepta moralia superaddita.

AD TERTIVM dicendum, quod precepta legis ordi-
nantur ad bonum commune, ut supra dictum est.
Et quia virtutes ordinantur ad alium, directe per-
tinent ad bonum commune & similiter virtus castitatis,
in quantum actus generationis deferuit bono communi
speciei, ideo de istis virtutibus directe dantur pre-
cepta decalogi, & superaddita. De actu autem fortitudi-
nis datur preceptum proponendum per duces exhor-
tantes in bello, quod pro bono communi suscipitur, ut
patet Deut. 20. ubi mandantur sacerdotibus: Nolite me-
tuere, nolite cedere. Similiter etiam actus gulae pro-
hibendus committitur monitioni paterne, quia
contrariatur bono domestico. unde dicitur Deute. 21.
ex persona parentum. Monita nostra audire contemnit,
comestationibus vacat, & luxuria, atque conuiuibus.

Super Questionis
100 Artic. duode-
cimum.

ARTICVLVS XII.

Utrum precepta moralia veteris
legis iustificarent.

In ar. 12 eiusdem
centesime querit.

Supr. q. 98.
art. 1. & inf.
q. 103. art. 2.
& 3. dist. 40.
ar. 3.

AD DVODECIMVM sic proce-
ditur. Vt quod precepta
moralia veteris legis iustifica-
rent. Dicit Apostolus Rom. 2.
Non enim auditores legis iusti
sunt apud Deum, sed factores
legis iustificabuntur: sed facto-
res legis dicuntur, qui implent
precepta legis. ergo precepta le-
gis adimpleta iustificabant. ¶ 2
Præ. Leuit. 18. dicitur. Cu-
stodite leges meas, atque iudi-
cia, quæ faciens homo viuere in
eis: sed vita spiritualis hominis
est per iustitiam. ergo precepta
legis adimpleta iustificabant. ¶ 3
Præ. Lex diuina efficacior
est, quam lex humana: sed lex
humana iustificat. est. n. qua-
dam iustitia in hoc, quod præ-
cepta legis adimplentur. ergo
precepta legis iustificabant.
SED CONTRA est, quod Apo-
stolus dicit 2. ad Cor. 3. Litera
occidit. quod secundum Aug.
in lib. de spiritu & litera, intel-
ligitur etiam de preceptis mor-
talibus. ergo precepta moralia
non iustificabant.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod ad dilectionem
Dei & proximi ordinantur quedam precepta decalogi
secundum manifestam rationem debiti; alia vero
secundum rationem magis occultam.

AD SECUNDVM dicendum, quod ad dilectionem
Dei & proximi ordinantur quedam precepta decalogi
secundum manifestam rationem debiti; alia vero
secundum rationem magis occultam.

AD TERTIVM dicendum, quod ad dilectionem
Dei & proximi ordinantur quedam precepta decalogi
secundum manifestam rationem debiti; alia vero
secundum rationem magis occultam.

AD DVODECIMVM sic proce-
ditur. Vt quod precepta
moralia veteris legis iustifica-
rent. Dicit Apostolus Rom. 2.
Non enim auditores legis iusti
sunt apud Deum, sed factores
legis iustificabuntur: sed facto-
res legis dicuntur, qui implent
precepta legis. ergo precepta le-
gis adimpleta iustificabant. ¶ 2
Præ. Leuit. 18. dicitur. Cu-
stodite leges meas, atque iudi-
cia, quæ faciens homo viuere in
eis: sed vita spiritualis hominis
est per iustitiam. ergo precepta
legis adimpleta iustificabant. ¶ 3
Præ. Lex diuina efficacior
est, quam lex humana: sed lex
humana iustificat. est. n. qua-
dam iustitia in hoc, quod præ-
cepta legis adimplentur. ergo
precepta legis iustificabant.

RESPON. Dicendum, quod sicut
sanum proprie & primo dicitur, quod habet sani-
tatem, per posterius autem, quod significat sani-
tatem, vel quod conseruat sanitatem: ita iustifica-
tio primo & proprie dicitur ipsa factio iustitiæ, se-
cundario vero, & quasi improprie potest dici iusti-
ficatio significatio iustitiæ, vel dispositio ad iusti-
tiam. quibus duobus modis manifestum est, quod
precepta legis iustificabant, in quantum s. dispone-

bant homines ad gratiam Christi iustificationem
quam etiam significabant, quia sicut dicitur
tra Faustum. Etiam vita illius populi proprie
erat, & Christi figuratiua. Sed si loquamur de
iustificatione proprie dicta, sic considerandum est
iustitia potest accipi prout est in habitu, vel prout
in actu: & secundum hoc iustificatio dicitur
dicitur. Vno quidem modo, secundum quod
homo fit iustus adipsam habitum iustitiæ.
verò modo, secundum quod opera iustitiæ
ratur: ut secundum hoc iustificatio nihil aliud
quam iustitiæ executio. Iustitia autem, sicut
virtutes, potest accipi & acquisita, & infusa
supradictis patet. Acquisita quidem cau-
operibus, sed infusa causatur ab ipso Deo
tiam. & hæc est vera iustitia, de qua nullo
quam aliquis dicitur iustus apud Deum, sicut
Rom. 4. Si Abraham ex operibus. legis iustifi-
cabitur, sed non apud Deum. Hæc iustitia
iustitia causari non poterat per precepta moralia
sunt de actibus humanis: & per hoc precepta
lia iustificare non poterant, iustitiam causantem
verò accipiatur iustificatio pro executione
tiam, sic precepta moralia iustificabant, in quantum
continebant id, quod est s. iustum: sed fac-
menta illa veteris legis gratiam non conferunt
sicut conferunt sacramenta nouæ legis, que
hoc iustificare dicuntur. Si vero accipiatur iustifi-
catio pro executione iustitiæ, sic omnia præ-
legis iustificabant, aliter tñ, & aliter. Nam præ-
ceremonialia continebant quidem iustitiam
se in generali, prout, s. exhibebantur in cultu
in speciali vero non continebant s. iustitiam
nisi ex sola determinatione legis diuine. Et
de huiusmodi præceptis dicitur, quod non
cabant nisi ex deuotione, & obedientia facta.
Præcepta vero moralia, & iudicialia contine-
id quod erat secundum se iustum vel in ge-
vel etiam in speciali: sed moralia præcepta
nebant id quod est secundum se iustum s. iustitiam
iustitiam generalem, quæ est omnis virtus, &
tur in 5. * Ethic. Præcepta vero iudicialia perti-
bant ad iustitiæ specialem, quæ consistit circa
ctus humana vitæ, qui sunt inter homines ad
AD PRIMVM ergo dicendum, quod ad dilectionem
Dei & proximi ordinantur quedam precepta decalogi
secundum manifestam rationem debiti; alia vero
secundum rationem magis occultam.

AD SECUNDVM dicendum, quod ad dilectionem
Dei & proximi ordinantur quedam precepta decalogi
secundum manifestam rationem debiti; alia vero
secundum rationem magis occultam.

AD TERTIVM dicendum, quod ad dilectionem
Dei & proximi ordinantur quedam precepta decalogi
secundum manifestam rationem debiti; alia vero
secundum rationem magis occultam.

AD DVODECIMVM sic proce-
ditur. Vt quod precepta
moralia veteris legis iustifica-
rent. Dicit Apostolus Rom. 2.
Non enim auditores legis iusti
sunt apud Deum, sed factores
legis iustificabuntur: sed facto-
res legis dicuntur, qui implent
precepta legis. ergo precepta le-
gis adimpleta iustificabant. ¶ 2
Præ. Leuit. 18. dicitur. Cu-
stodite leges meas, atque iudi-
cia, quæ faciens homo viuere in
eis: sed vita spiritualis hominis
est per iustitiam. ergo precepta
legis adimpleta iustificabant. ¶ 3
Præ. Lex diuina efficacior
est, quam lex humana: sed lex
humana iustificat. est. n. qua-
dam iustitia in hoc, quod præ-
cepta legis adimplentur. ergo
precepta legis iustificabant.

RESPON. Dicendum, quod sicut
sanum proprie & primo dicitur, quod habet sani-
tatem, per posterius autem, quod significat sani-
tatem, vel quod conseruat sanitatem: ita iustifica-
tio primo & proprie dicitur ipsa factio iustitiæ, se-
cundario vero, & quasi improprie potest dici iusti-
ficatio significatio iustitiæ, vel dispositio ad iusti-
tiam. quibus duobus modis manifestum est, quod
precepta legis iustificabant, in quantum s. dispone-

ONSEQUENTER
considerandum est
de preceptis cere-
monialibus.

¶ Et primo, de ipsis secundum
se. Secundò, de causa eorum.
Tertiò, de duratione ipsorum.

QVAESTIO CI.

De preceptis ceremonialibus secundum
se, in quatuor articulos diuisa.

ca. 4. & 14.
20. 3.

Super
centesima
centesima

In ar. 12
multa
essent
pura,
relin-
ligere
marie
monia
ad scri-
geniam
solum
figurali